

Prvý nález druhu *Phyteuma nigrum* F.W. Schmidt na Slovensku

First record of the species *Phyteuma nigrum* F.W. Schmidt in Slovakia

DOBROMIL GALVÁNEK¹ & LUBOMÍR ŽÁK²

¹Botanický ústav SAV, Dúbravská cesta 9, 845 23 Bratislava, dobromil.galvanek@gmail.com

²Poľnohospodársky ústav Čierny Balog, družstvo, Strakovo 11, 976 52 Čierny Balog, zaklubo@gmail.com

Abstract: The species *Phyteuma nigrum* – typical for western part of Europe, was found on the mesic grassland nearby the village Čierny Balog in central Slovakia (Veporské vrchy Mts). The population counts several hundreds of individuals and grows in the grassland of *Arrhenatherion* alliance, association *Poo-Trisetetum flavescens*. It is a first record of the species from Slovakia. The population is very probably allochthonous, established due to a seed, hay or plant transfer from western part of the Czech Republic.

Key words: allochthonous species, Čierny Balog, Veporské vrchy Mts.

Úvod

Druh *Phyteuma nigrum* F.W. SCHMIDT je typickým predstaviteľom západoeurópskej flóry. V západnej Európe sa vyskytuje od Belgicka až po západnú časť Českej republiky (Kovanda 2000). V Českej republike rastie najmä v jej západnej časti a je zaradený medzi zraniteľné taxóny (Kirschner et al. 2007). Od podobného druhu *P. spicatum* L. sa líši najmä tvarom čepele prízemných listoch, ktoré majú väčšiu dĺžku ako šírku, sú nepravidelne vrúbkované až celistvookrajové a čepeľ je na báze uťatá až klinovitá. Naopak pri druhu *P. spicatum* sú dĺžka a šírka čepele prízemných listov približne rovnaké, čepeľ je hrubo pílkovitá a na báze srdcovitá. Druhy sa tiež odlišujú farbou kvetov, druh *P. nigrum* má čierňofialové kvety, druh *P. spicatum* ich má biele, žltkasté prípadne zelenkasté (Kovanda 2000).

Výskyt druhu *P. nigrum* zo Slovenska bol doteraz neznámy a nebol ani zaradený do zoznamu vyšších rastlín Slovenska (Marhold & Hindák 1998). O to prekvapujúcejší je jeho výskyt na Čiernom Balogu (Veporské vrchy), ktorý zistil druhý autor článku prvýkrát v roku 2006.

Cieľom tohto krátkeho príspevku je stručná charakteristika vegetačných a floristických pomerov na lokalite a tiež diskusia o možnom pôvode populácie druhu.

Metodika

Na lokalite bola zistená početnosť kvitnúcich rastlín druhu. Zároveň sme zaznamenali súpis cievnatých rastlín na lokalite a v jej bezprostrednom okolí podľa metodiky mapovania trávnej vegetácie (Šeffler et al. 2000). Mená taxónov uvádzame podľa práce Marhold & Hindák (1998).

Výsledky a diskusia

Populácia druhu rastie na lokalite Čierny Balog-Záhorka (nad pílou) (48°44' s. š., 19°40' v. d.), štvorec 7283d, ktorá leží východne od ústia Vydrovskej doliny. Svahy majú prevažne severnú expozíciu, nadmorská výška je 550–600 m n. m. Populácia má každoročne niekoľko sto kvitnúcich jedincov rozptýlených na ploche približne 1 hektár.

Druhovú zloženie trávneho porastu na lokalite je nasledovné (13. 6. 2008, pokrývnosť druhov je uvádzaná v 3-stupňovej Tansleyho škále): *Acetosa pratensis* 2, *Acetosella vulgaris* 1, *Agrostis capillaris* 2, *Achillea millefolium* 1, *Alchemilla* sp. 1, *Anthoxanthum odoratum* 2, *Anthriscus sylvestris* 1, *Campanula patula* 2, *Carex hirta* 1, *C. pallescens* 1, *Cerastium holosteoides* 1, *Cruciata glabra* 1, *Dactylis glomerata* 2, *Dianthus deltooides* 1, *Festuca pratensis* 2, *F. rubra* agg. 2, *Galium mollugo* agg. 2, *G. pumilum* 1, *Geum urbanum* 1, *Holcus lanatus* 1, *Hypericum maculatum* 1, *H. perforatum* 1, *Jacea phrygia* agg. 2, *Leontodon hispidus* 1, *Leucanthemum vulgare* 2, *Lotus corniculatus* 1, *Luzula campestris* 1, *Lychnis flos-cuculi* 1, *Phleum pratense* 1, ***Phyteuma nigrum*** 1, *Pimpinella major* 1, *Primula elatior* 1, *Rhinanthus minor* 1, *Sanguisorba officinalis* 1, *Stellaria graminea* 2, *Tanacetum vulgare* 1, *Taraxacum* sect. *Ruderalia* 2, *Trifolium pratense* 2, *T. repens* 1, *Vicia cracca* 1, *Viola arvensis* 1.

Na základe druhového zloženia je možné porast podľa elektronického expertného systému Janišová et al. (2007) zaradiť do zväzu *Arrhenatherion*, as. *Poo-Trisetetum flavescens*.

Na lokalite bola v minulosti mozaika ornej pôdy a trávnych porastov. V rokoch 1980–82 sa tu vykonala rekultivácia, v rámci ktorej sa zaorali medze a zasiali sa kultúrne trávy. Porast sa následne hnojil minerálnymi hnojivami až do roku 1991. V súčasnosti sa už iba kosí 1-krát ročne a príležitostne spása hovädzím dobytkom alebo ovcami. Vďaka absencii hnojenia sa druhové zloženie postupne obohacuje o pôvodné druhy a vracia k typickému zloženiu druhovo bohatých poloprírodných biotopov.

Druh *Phyteuma nigrum* je druhom, ktorý má ťažisko rozšírenia v západnej časti Európy. Jeho prirodzený výskyt končí v Čechách a lokality v blízkosti slovenských hraníc na severnej Morave (Rožnov pod Radhoštěm, Vsetín, Valašské Meziříčí) sa pokladajú za druhotné (Kovanda 2000). Z územia Slovenska nebol dosiaľ nikdy udávaný (Dostál & Červenka 1992, Peniašteková 2008). Lokalita na Čiernom Balogu je teda situovaná mimo areálu druhu a dá sa vysoko pravdepodobne predpokladať, že ide o nepôvodný výskyt. Druh síce rastie v poraste, ktorý je preň pomerne typický, trávny porast ale nemá reliktný

charakter a bol v minulosti výrazne ovplyvňovaný poľnohospodárskou činnosťou.

Pri zvažovaní pôvodu výskytu sa ponúka niekoľko hypotéz, ako sa druh dostal na lokalitu na Čiernom Balogu. Ako najpravdepodobnejšie sa javia dve vysvetlenia. Asi najjednoduchšie je vysvetlenie, že druh si priniesol niektorý z miestnych občanov z cesty zo západných Čiech a vysadil ho na lúkach v blízkosti obce. Keďže ekologické podmienky na lokalite sú pre druh vhodné, pretrváva na nej aj naďalej.

Druhé vysvetlenie berie do úvahy aj dejiny obce Čierny Balog. Po 2. svetovej vojne bolo z pohraničných oblastí v Sudetách vysídlené nemecké obyvateľstvo. Následne boli tieto oblasti kolonizované ľuďmi z rôznych častí bývalého Československa. Boli medzi nimi okrem iného aj obyvatelia z Čierneho Balogu. V roku 1947 počas katastrofálneho sucha potom posielali domov vagoný sena, aby pomohli svojim rodinám na Slovensku. Seno mohlo byť zdrojom diaspór, z ktorých sa druh uchytil a rozšíril na zistenej lokalite.

Literatúra

- Dostál, J. & Červenka, M. 1992. *Veľký kľúč na určovanie vyšších rastlín*, 2. diel. SPN, Bratislava.
- Janišová, M., Hájková, P., Hegedúšová, K., Hrivnák, R., Kliment, J., Micháľková, D., Ružičková, H., Řezníčková, M., Tichý, L., Škodová, I., Uhliarová, E., Ujházy, K. & Zaliberová, M. 2007. *Travninobylinná vegetácia Slovenska – elektronický expertný systém na identifikáciu syntaxónov*. Botanický ústav SAV, Bratislava.
- Kirschner, J., Kirschnerová, L. & Štěpánek, J. 2007. Generally accepted plant names based on material from the Czech Republic and published in 1753–1820. *Preslia* 79: 323–365.
- Kovanda, M. 2000. 150. Campanulaceae Juss. – zvonkovité. In: Slavík, B. (ed.), *Květena České republiky* 6. Academia, Praha. p. 719–750.
- Marhold, K., Hindák, F. (eds.) 1998. *Zoznam vyšších a nižších rastlín Slovenska*. Veda, Bratislava.

Došlo 30. 5. 2014

Prijaté 15. 7. 2014